

**STUDII DE ISTORIE A FILOSOFIEI ROMÂNEȘTI**

**IX**

**TIMP ȘI SPAȚIU ÎN GÂNDIREA ROMÂNEASCĂ**

Coordonatori: **VIOREL CERNICA, MONA MAMULEA**

**STUDIES ON THE HISTORY OF ROMANIAN PHILOSOPHY**

**IX**

**THE UNDERSTANDING OF TIME AND SPACE**

Editors: **VIOREL CERNICA, MONA MAMULEA**

**ACADEMIA ROMÂNĂ**

INSTITUTUL DE FILOSOFIE ȘI PSIHOLOGIE  
„CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU”

**STUDII DE ISTORIE  
A FILOSOFIEI ROMÂNEȘTI  
VOL. IX**

**TIMP ȘI SPAȚIU ÎN GÂNDIREA ROMÂNEASCĂ**

Coordonator: **VIOREL CERNICA**  
Ediție îngrijită de: **MONA MAMULEA**  
Aparat bibliografic: **TITUS LATES**



EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE  
București, 2013

## CUPRINS

### I. TIMP ȘI SPAȚIU ÎN GÂNDIREA ROMÂNEASCĂ

<b>Teodor Dima</b> , Petre Botezatu: complementaritate și eterogenitate între spațiu și timp .....	9
<b>Marin Diaconu</b> , Timp și temporalitate în scrierile de tinerețe ale lui Emil Cioran .....	17
<b>Constantin Aslam</b> , <i>Philosophia perennis versus ingenium perenne</i> . Istoricitatea filosofiei românești .....	25
<b>Dragoș Popescu</b> , Timp și eternitate în <i>Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago</i> de Dimitrie Cantemir .....	41
<b>Ionuț Isac</b> , Lumea subiectelor de realitate: despre interpretarea lui Constantin Noica la <i>Ortofizica</i> lui Mihai Drăgănescu .....	57
<b>Claudiu Baci</b> , Ființa și timpul ei la Constantin Noica .....	74
<b>Ion Dur</b> , Cioran: între <i>căderea în timp</i> și <i>căderea în temporal</i> .....	86
<b>Ștefan-Dominic Georgescu</b> , Forme ale temporalității la Constantin Noica .....	106
<b>Horia Pătrașcu</b> , Ființă, istoricitate și hegemonie în <i>Schimbarea la față a României</i> .....	117
<b>Victor Eugen Gelan</b> , Timp și temporalitate în filosofia lui Mihai Șora .....	129
<b>Andrei Simionescu-Panait</b> , Experiența spațialității în scrierile lui Alexandru Dragomir .....	148
<b>Mihai Popa</b> , Timpul și istoria în concepția lui A.D. Xenopol și Vasile Pârvan .....	164
<b>Ioan Drăgoi</b> , Clipa „cea repede” și darul muzicii: aplicație fenomenologică .....	175
<b>Cornel-Florin Moraru</b> , Soartă și rost: reconstrucție fenomenologică a destinului la Mircea Vulcănescu .....	204
<b>Delia-Anamaria Răchișan</b> , Locuri faste și nefaste în mentalitatea tradițională românească .....	214
<b>Oana Chelaru</b> , Spațiul și timpul în basmul fantastic românesc .....	226
<b>Remus Breazu</b> , Spațiul și timpul ca trepte ale realului .....	246
<b>Alexandru Gabriel Buican</b> , Reevaluarea conceptului de timp în orizontul metafizicii lui Nae Ionescu .....	255
<b>Elena Calistru</b> , Petre Botezatu: logica naturală spațio-temporală .....	263
<b>Viorel Cernica</b> , Realitate temporală și ființă fictivă la I.D. Gherea .....	267
<i>Timp și spațiu în gândirea românească: câteva repere</i> (bibliografie de <b>Titus Lates</b> ) .....	283

### II. EVENIMENT: CENTENAR SPIRU HARET (1851–1912)

<b>Alexandru Surdu</b> , Filosofia educației la Spiru Haret .....	311
---	-----

**III. RESTITUIRI**

<b>Liviu Bordaș</b> , Ioan Petru Culianu, Mircea Eliade și <i>felix culpa</i> .....	319
---	-----

**IV. SEMNAL 2012**

Istoria filosofiei românești în anul 2012 (bibliografie realizată de <b>Titus Lates</b> ) .....	381
<i>Notă de retragere</i> .....	383
<i>Abstracts</i> .....	385

# REALITATE TEMPORALĂ ȘI FIINȚĂ FICTIVĂ LA I.D. GHEREA

VIOREL CERNICA

## INTRODUCERE

Lucrarea *Eul și lumea* a lui I.D. Gherea, publicată în 1938 în limba franceză și abia în 1984 în limba română, reprezintă, cred, una dintre cele mai izbutite aplicații fenomenologice din filosofia românească<sup>1</sup>. Interesul autorului pentru o tematică antropologică trece către un demers croit și realizat după regulile de metodă ale fenomenologiei, principală fiind, dintre reguli, însăși reducția fenomenologică<sup>2</sup>. Desigur, autorul nu reia întocmai operațiile presupuse în formula standard a reducăiei, aceea husserliană, nici o variantă derivată, cunoscută în vremea în care și-a scris cartea, spre exemplu cea heideggeriană, ci, adăugând fel de fel de sugestii tehnice și terminologice bergsoniene, ajunge la o reconstrucție a principalelor noțiuni ale simțului comun, îndeosebi a celor de spațiu, timp, lucru material, eu, lume; este vorba despre o reconstrucție fenomenologică în sensul său de bază, fapt ce corespunde intențiilor primare ale autorului<sup>3</sup>.

Cel dintâi moment al demersului este reprezentat chiar de operarea unei *epoché*: autorul susține, de la bun început, că trebuie „să considerăm efectiv ideea de eu în ipostaza ei cea mai misterioasă, aceea a *eului pur*”<sup>4</sup>. Și să descriem modalitățile de constituire, pe baza acestuia, a eului „substanțial” („real”, efectiv, „existent”, așa cum este cunoscut de simțul comun) și a lumii (sale). Procedura lui

---

<sup>1</sup> I.D. Gherea, *Le moi et le monde. Essai d'une cosmogonie anthropomorphe*, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1938; ed. a II-a: Paris, Librairie philosophique J. Vrin, 1939; *Eul și lumea*, trad. Mariana Noica, ed. îngrijită de Gh. Vlăduțescu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.

<sup>2</sup> E drept, I.D. Gherea precizează și diferențele notabile dintre metoda folosită de el și reducția fenomenologică husserliană, pe lângă unele apropiieri. Vezi. *Eul și lumea*, III, 4–5, pp. 60–64 (*Le moi et le monde*, ed. 1938, III, 4–5, pp. 97–104).

<sup>3</sup> „Mai îngustă, poate, decât cea a fenomenologiei husserliene, bunăoară, prin aceasta nu este făcută inutilă pentru că, deși de tip fenomenologic ea însăși, calea găsită de I.D. Gherea nu este și cea a ilustrului filosof german.” – Gh. Vlăduțescu, *O reconstrucție a eului în raporturile lui cu lumea*, Prefață la *Eul și lumea*, ediția românească citată, p. IX.

<sup>4</sup> *Eul și lumea*, p. 6 (ed. 1938, I, 1, p. 11). De asemenea: „În definitiv, dacă se elimină cognoscibilul în întregul lui, ne mai rămâne ceva, anume Realitatea-Cunoscătoare ce are drept nume Eul pur și care riscă foarte mult să nu fie nimeni. Însă, chiar de este așa, trebuie explicată iluzia ce face din el o Ființă” – *Ibidem*, p. 9 (ed. 1938, I, 3, p. 15).

I.D. Gherea prevede experimentarea eului pur prin operațiuni de suspendare a unor fapte sufletești, în special acte de gândire, nu prin *epoché* fenomenologică de origine husserliană, adică prin reducția radicală a cunoștințelor de toate felurile și a tuturor actelor cognitive la o „formă” pură – ego-ul pur –, care nici nu este altceva în afara acestei forme, cum se întâmplă la Husserl. Totuși, funcția constitutivă a eului pur din *Eul și lumea* este asemănătoare celei a ego-ului pur husserlian: orice constituire fenomenală își are condiția ființării sale în acesta, deși eul pur însuși, asemenea ego-ului, nu reprezintă originarul ca atare; pentru I.D. Gherea, originarul este o „ființă fictivă” înzestrată cu o „conștiință impersonală”; și aceasta din urmă constituie eul pur, eul substanțial, lumea și tot ceea ce aceasta din urmă cuprinde. Procedura în cauză, chiar dacă nu se confundă cu cea husserliană, rămâne o specie de *epoché* fenomenologică.

Eul pur nu este nici o „substanță” bine așezată ontic, o ființare; nici o simplă „formă” subiectivă nesaturată material. Dimpotrivă, el este, pe de o parte, un „rest” pe care trebuie să-l acceptăm odată ce experimentăm posibilitatea de a elimina din „propriul eu” orice conținut, și se arată, pe de altă parte, chiar ca acest din urmă eu, anume ca „eu al meu”, ca o individualitate funcțională, care constituie suport pentru tot ceea ce se află în „lumea mea” și care, în fapt, reprezintă corelativul acestei lumi. Considerat astfel, eul pare a fi contradictoriu: el *este* și, în același timp, *nu este*; trebuie să-l acceptăm ca fiind ceva, fiindcă altfel nu ar fi posibil niciun fapt dintre cele pe care le experimentăm și experimentăm continuu în viața noastră; dar, cumva, trebuie să admitem și că el nu este ceva în sine: luat astfel, adică în sine, el apare mai degrabă ca ceva fictiv; totuși, ar fi vorba despre o ficțiune acceptabilă, dacă nu cumva chiar necesară din perspectiva experienței conștiinței-simț-comun. În aceeași situație contradictorie se află, constată autorul, și timpul, spațiul, lucrul material etc. Ceea ce înseamnă că eul împreună cu tot ceea ce este constituit prin conștiință, incluzând aici și lumea, reprezintă contradicții care, de cele mai multe ori, nu sunt luate astfel, fiindcă esența aceasta contradictorie le este ascunsă; sau cel puțin nu este vizibilă dinspre simțul comun.

Ne putem gândi, date fiind astfel de contradicții, fie la o greșeală săvârșită de simțul comun ori de conștiința cunoscătoare în conceperea eului, lumii, substanței, timpului, spațiului, obiectului material etc. (de exemplu, de tipul celei sugerate de către Descartes, pornind de la ipoteza demonului care ne-ar putea înșela în privința a ceea ce gândim, vedem, simțim, concepem, voim, afirmăm, negăm etc.), acestea fiind simple ficțiuni luate drept „realități” ca atare, fie la un act al unei conștiințe active de pre-luare a ceva care se află într-o „realitate” (ceva care are sens de realitate), la niște fapte care ființează ca atare – deși contradictoriu, odată ce sunt pre-luate! – și care au, desigur, o condiție de posibilitate ce trebuie scoasă la iveală. I.D. Gherea acceptă a doua variantă; lucrarea sa reprezintă un demers de lămurire a acestei condiții de posibilitate; căutarea unui temei în însuși eul pur ia forma unei reducții: de aceea demersul este mai degrabă fenomenologic, așa cum autorul însuși menționează. Aspectul contradictoriu propriu, la prima vedere, „realităților”

amintite (timp, spațiu, lucru material, substanță, eu, lume etc.) poate fi însă doar în noțiunile corespunzătoare; mintea noastră nu are altă cale de construcție a acestora: ea le constituie și le predă simțului comun. Dar să nu existe niciun angajament ontologic aici? Să nu fie vorba despre ceva constituit ca atare și care să treacă drept realitate întocmai, ale cărei „obiecte” să-și aibă propria ființă? Autorul tematizează în mod direct problema „contradicțiilor simțului comun”, dar miza cărții este, cred, ontologică: aceste instanțe ce par contradictorii sunt „realități” constituite de conștiința însăși, pe suportul, el însuși constituit de conștiință, al eului pur, sunt „lucruri” cu proprie ființă; dar ele capătă *ab initio* și păstrează în devenirea conștiinței caracterul contradictoriu pe care aceasta din urmă îl trece asupra lor, dat fiind modul lor de constituire.

## 1. FUNCȚIA CONSTITUTIVĂ A OPERAȚIEI DE INTERPRETARE

Eul pur apare, din perspectiva unui experiment care presupune operația de îndepărtare din conștiința „mea” a oricărui conținut (operație echivalată cu *epoché* fenomenologică), drept o ficțiune; această „calitate” ține însă de caracterul său contradictoriu, căpătat, așa cum s-a precizat, prin însăși constituirea sa de către conștiință („conștiința impersonală”). Dar el se încarcă de „realitate” odată ce este regândit din perspectivă temporală, ca *durată*; desigur, fără a-i fi anulat caracterul în cauză. Termenul de „durată” are, la I.D. Gherea, mai multe sensuri. Dar dintre cele două de bază, pe care le sesizăm imediat, deși se află în opoziție – anume: stabilitate, constanță, pe de o parte, devenire, inconstanță, pe de alta – autorul lucrează cu cea de-a doua. Este sensul bergsonian al termenului, acceptat de autor nu doar formal, cum afirmă uneori, ci sistematic; e drept, îi adaugă termenului sensuri noi, fiind vorba până la urmă, în demersul său, despre o semantică mult mai bogată a acestui termen (care, parțial, va fi activată și în acest studiu).

Sensul cel mai important al duratei, din unghiul constituirii fenomenale a eului și a lumii, este acela de „serie succesivă a momentelor noastre conștiente”<sup>5</sup>. Ceea ce apropie acest înțeles de conceptul husserlian al timpului intern al conștiinței, diferit de „timpul obiectiv” al duratelor tuturor constituirilor fenomenale, obiectuale: „Obiectivitatea nu este încă dată în simplele «conținuturi» ale fluxului simplu de conținuturi. Acolo unde conștiința nu a împlinit *sinteze* și, de exemplu, nu a pus în durată, identificându-o, identitatea unui lucru care durează, acolo nu este nicio durată, ci numai un flux de conținuturi înainte de a fi caracterizate”<sup>6</sup>. Husserl socotește că există un timp intern al conștiinței, propriu

<sup>5</sup> *Eul și lumea*, p. 23 (ed. 1938, II, 1, p. 38).

<sup>6</sup> Vezi Husserl, „Sur la résolution du schème contenu d’appréhension – appréhension”, în *Annales de Phénoménologie*, Paris, Directeur de la publication Marc Richir, 2002, p. 201. (Acest text este parte în „Zur Phänomenologie des inneren Zeitbewußtseins (1893–1917)”, *Husserliana X*, II, Martinus Nijhoff, Den Haag, 1966.)



eului și actelor sale așezate astfel într-o continuitate absolută. Dar că există un alt timp al constituirilor fenomenale, ceea ce ar corespunde „obiectelor” care sunt constituite prin ego-ul transcendental, timp ce nu trebuie confundat cu cel dintâi, absolut „subiectiv”, totodată temeii pentru cel de-al doilea; temeii, dar alături de alte condiții, printre care cele de natură spațială, causală etc. „Durata conștiință” despre care vorbește I.D. Gherea este asemenea timpului intern al conștiinței; ea „conține ca segmente senzații, emoții, acte de voință etc., pe care nu le vom numi, la rândul lor, «durate»”<sup>7</sup>.

Unele dintre aceste conținuturi ale duratei (mele) conștiințe semnifică obiectual; ele vizează ceva de dincolo de simpla lor ordine subiectivă, aceea a conștiinței în care se trezesc. Dar această „nouă” ordine transcendentă nu este ea însăși a ego-ului, ca la Husserl („timpul obiectiv” al lucrurilor naturale etc. care sunt constituite de ego-ul transcendental), ci se află în afara acestuia; și tocmai ea va reprezenta „lumea” eului. Trecerea de la planul intim al conștiinței într-o lume exterioară – trecere, cumva, ilegitimă – se face prin acordarea de semnificații ontologice unor fapte de conștiință integrate în durata conștiință. Operația în cauză este numită de autor *interpretare*. Așadar, prin interpretare, durata conștiință constituie o „lume exterioară” ei, alcătuită din alte „durate conștiințe” (ale semenilor) și din „durate inconștiințe”. Toate păstrează însă caracterul fictiv (contradictoriu!) al originarului, adică al operației de interpretare, care asociază un dat pur subiectiv (durata-monadă) cu un dat exterior ei, problematic în privința naturii sale ontic-ontologice. Lumea constituită de ego-ul transcendental potrivit scenariului fenomenologiei constitutive husserliene este lume ca atare, obiectivă datorită însuși modului de constituire, care de la bun început consemnează ceea-ce-este ca unitate între act și obiectul propriu, ambele discernabile doar prin „analiză descriptivă”, cum spune Heidegger. Lumea nu este o ficțiune; dimpotrivă, ea este în mod necesar, odată ce apariția obiectelor care o alcătuiesc are ea însăși calitatea de act constitutiv, care nu este subiectiv, cum s-ar putea crede fiindcă ține de ego-ul transcendental, ci de la bun început supus unei reguli de constituire prin care originarul este reprezentat de ceea-ce-este: unitatea actului și obiectului său; e drept, unitatea în cauză poate fi „justificată” prin apel la caracterul intențional al actului, dar acest fapt nu este o condiție pentru bănuita sa subiectivitate (de fapt, ego-ul transcendental nu este tot una cu „subiectul”).

Lumea despre care vorbește I.D. Gherea cuprinde, înainte de toate, alte durate conștiințe (decât cea proprie). Dar autorul nostru nu problematizează intersubiectivitatea mizând pe autonomia sa ca funcție de constituire; mai bine zis, el leagă această problemă de altele, în special de aceea care vizează constituirea timpului, spațiului, a obiectului material etc. Tocmai din acest motiv i se pare cu totul firesc să considere orice altă durată conștiință identică formal cu cea proprie. Există totuși o anumită diferență între durata conștiință proprie și toate celelalte durate conștiințe: acestea din urmă sunt constituite prin interpretare de cea dintâi.

<sup>7</sup> *Eul și lumea*, p. 23 (ed. 1938, II, 1, p. 39).

Pentru a marca această diferență, autorul folosește pentru durata conștiință proprie expresia „durată imediată”. Așadar, „lumea” cuprinde aceste două tipuri de durate constituite pe temeiul uneia dintre ele, prin operația de interpretare (acordare a unor semnificații ontologice unor fapte subiective din care este alcătuită durata imediată, adică durata conștiință proprie): conștiințe (proprie și cele ale semenilor) și inconștiente (obiectele materiale), primele având un avantaj în privință ontologică<sup>8</sup>.

Într-o schiță alcătuită pe baza unor date formale corespunzătoare fluxului „conștiinței mele”, lumea este structurată în funcție de aceasta, în dublu sens: ontologic și cognitiv. Constitutivitatea conștiinței (puterea sa de a constitui: pe sine ca eu și lumea) este condiția de posibilitate a lumii. De aceea, conștiința are un sens transcendent. Într-un fel, trebuie să admitem că „eul pur” este ceva, anume o simplă formă potențial operațională, ca un simplu suport, pentru a admite, apoi, ceea ce se impune cu evidență: eu (ca „ființă socială”) și lumea („mea”). Există cel puțin „eu”, ca o simplă conștiință care trăiește în sine absolut subiectiv (durata imediată), până în momentul în care ea interpretează, acordând durată ființelor vii și obiectelor materiale. Totuși, de unde apar acestea, de vreme ce, într-un prim moment, nu există decât durata imediată („durata mea conștiință”)? Din simpla operație de semnificare a unor elemente proprii conștiinței, în sensul legării de acestea a unor „durate” exterioare. Ceea ce părea a fi o problemă strict ontologică devine și o problemă de cunoaștere. Interpretarea este operație de constituire. E drept, I.D. Gherea socotește că tot ceea ce se întâmplă prin interpretare nu reprezintă decât simțul comun: o conștiință care, potrivit tradiției și, de asemenea, lui I.D. Gherea, este naivă și necritică. Totuși, ceea ce se petrece în „lumea” astfel constituită prin interpretare reprezintă ceea ce va fi luat drept „real”; în plus, de aici pornesc toate operațiile nenaive și critice ale unui fel de simț „necomun”, cum este conștiința filosofică. De aceea ne punem și întrebarea privind statutul ontologic al conștiinței transcendente și al „obiectelor” sale, și întrebarea privind condițiile de constituire a cunoștințelor despre toate acestea; de aceea are importanță lămurirea căilor de constituire a lumii (și, desigur, a eului corelat acesteia), socotește filosoful român.

Operația de interpretare amintită mai sus și considerată veritabilă „metodă” de constituire a eului și a lumii presupune câteva momente, acte, din care ea însăși se constituie. Primul între acestea este *reprezentarea, de către durata conștiință, a propriei durate ca un „conținător”*, ca pe ceva care poate fi încărcat, umplut. Este vorba despre o reprezentare care se apropie, trebuie spus din nou, de unele reprezentări fenomenologice privind relația dintre actul intențional, intuitiv în esența sa, și obiectul corelat: acesta din urmă „umple” o „schemă senzorială” și,

---

<sup>8</sup> „Există mai întâi duratele conștiente ale celorlalte ființe vii; în ce le privește pe acestea, este clar că ele sunt de aceeași natură cu a mea. Cât despre obiectele materiale, atribuindu-le existența le acordăm în primul rând *durate*: orice obiect ce există durează, și durează conform propriei sale durate, fără de care existența sa s-ar confunda cu aceea a altui obiect. În acest sens vorbim, și vom vorbi mai departe, de durata proprie fiecărui corp material.” – *Eul și lumea*, p. 27 (ed. 1938, II, 2, pp. 44–45).

mai departe, durate care alcătuiesc „timpul obiectiv”<sup>9</sup>. Al doilea act este acela *al investirii unei durate cu alte date conștiente decât cele proprii*, pe un anumit segment al ei; este vorba despre însăși durata imediată (durata mea conștientă). De vreme ce apare ca un conținător, durata poate fi umplută cu alte conținuturi decât cele cu care ea este într-adevăr umplută. Dar aici avem de-a face din nou cu o problemă care vizează natura eului propriu și a conștiinței ce reprezintă durata imediată. Printre actele ce o alcătuiesc pe aceasta din urmă se află senzațiile: cele mai simple acte, care constituie „imagini”; tocmai unele dintre acestea capătă, prin interpretare, durată, în așa fel încât ele devin elemente ale unei lumi exterioare.

Dar simplele imagini (ca un fel de obiecte ale senzațiilor, dacă pe acestea din urmă le interpretăm ca acte intenționale) nu sunt încă suficiente pentru a garanta eficiența operației de interpretare; percepția este actul mai complex care adună imagini și, totodată, oferă o bază mai solidă pentru interpretare; mai mult, I.D. Gherea susține că percepția este deja intersubiectivă, luând în calcul și anumite experiențe confirmatoare ale duratei imediate, privind obiectele materiale și chiar celelalte durate conștiente. Și din acest punct de vedere demersul său se apropie de cel fenomenologic husserlian, într-o anumită măsură. Cum știm, pentru Husserl, senzațiile nu sunt acte propriu-zis intenționale; abia percepțiile sunt astfel, într-o ordine a nivelurilor de constituire a „lumii”<sup>10</sup>. Pentru filosoful român, senzațiile nu au încă un caracter intersubiectiv și de aceea, în problema constituirii „lumii”, trebuie luate în calcul percepțiile și, desigur, alte segmente mai complexe ale duratei imediate (ale fluxului conștiinței sale). Ce-i drept, foarte mare importanță are, în filosofia conștientialismului (filosofia lui I.D. Gherea, numită astfel de autorul însuși), voința. Prin aceasta, durata imediată se raportează chiar la sine, constatând că ar fi putut voi altceva, adică ar fi putut umple propria durată cu alte conținuturi, acte. Aceasta reprezintă cel de-al treilea act al operației de interpretare: „ideea” că *durata proprie (imediată) ar fi putut fi umplută complet cu alte conținuturi conștiente decât cele cu care ea a fost efectiv umplută; că ar fi putut fi un alt „eu”, care să aibă o altă „lume”*.

Trebuie însă revenit asupra observației anterioare privind poziția senzațiilor și percepțiilor în constituirea eului și a lumii, în cele două cazuri, al lui Husserl și al

<sup>9</sup> „Trebuie să fie acum subliniat din nou că noțiunea de schemă (conceptul de „fantomă”) nu este în niciun caz restrâns doar la o singură sferă senzorială. Un lucru perceput are de asemenea schema sa tactilă, care iese la lumină în „prinderea” tactilă. În general, există în mod precis tot atât de multe straturi care trebuie distinse în schema umplută câte clase de date senzoriale sunt de găsit, care sunt răspândite peste întreaga extensie spațială (apărând ca ceva identic) a lucrului” – Husserl, *Ideen II; Ideas pertaining to a pure phenomenology and to a phenomenological philosophy*, Second Book: „Studies in the phenomenology of constitution”, translated by Richard Rojcewicz and André Schuwer, Dordrecht/Boston/London, Kluwer Academic Publishers, 2000, p. 41. De asemenea: „Noi distingem așadar între *determinația temporală* (durata lucrului) și *trăsătura reală*, care, ca atare, umple durata, se întinde ea însăși peste durată.” – *Ibidem*, p. 31.

<sup>10</sup> Vezi Husserl, *Ideen I; Idées directrices pour une phénoménologie*, I, traduit par Paul Ricoeur, Paris, Gallimard, 1985; îndeosebi §33–46 și §128–135.

lui I.D. Gherea. La cel dintâi filosof, senzațiile nu sunt intenționale, ceea ce înseamnă că ele sunt trăiri pure, că sunt non-obiectuale, dar percepțiile constituie propriul obiect ori, mai bine zis, ele sunt acte constitutiv-intenționale, având un caracter noetic-noematic, în limbajul filosofului german; de asemenea, sintezele, fie pasive fie active, la nivel perceptiv pre-lucrează și senzații, fără a le conferi acestora potențe intenționale. La cel de-al doilea filosof, senzațiile sunt interpretate și ele constituie ca atare, adică ele sunt puse în legătură, prin operația de interpretare, cu „obiecte” exterioare, care nu aparțin duratei imediate. Eul și lumea se constituie tocmai prin acest act originar de interpretare, ceea ce înseamnă că toate celelalte fapte de conștiință, mai complexe decât senzațiile, se sprijină pe acestea. Actele complexe aduc însă în plus constituiri obiectuale care au un grad mai mare de evidență intersubiectivă. Dar aceasta ține mai mult de cunoaștere decât de „ontologie”.

Cum spuneam mai sus, orice constituire obiectuală are, la I.D. Gherea, un caracter contradictoriu, fiindcă însuși temeiul acesteia, condiția sa de posibilitate, anume operația de interpretare, este contradictoriu. Pe de o parte, eul pur însuși este constituit, prin interpretare, de „durata imediată”, fluxul propriu de conștiință, care, în fapt, este dat ca atare atunci când și eul pur *este* ceva, anume este ceea ce rămâne, opus, cumva, duratei imediate, atunci când suspendăm orice act conștient al eului nostru „substanțial” (corespunzător „ființei sociale” și simțului comun). Pe de altă parte, eul pur devine el însuși, ca un fel de precondiție a exercițiului de interpretare, corelatul lumii care cuprinde, alături de durata imediată, alte durate. E drept, acestea își au condiția de realitate direct în durata imediată, a cărei conștiință lucrează „interpretativ”. Ceea ce este important acum e faptul că fiecare durată are propriul său flux de conștiință, propriile sale segmente conștiente ca propriu conținut, fiecare fiind, cum s-a precizat, durată, adică timp. Totuși, noțiunea timpului este contradictorie, susține I.D. Gherea. Și aceasta fiindcă ea rezultă dintr-o confuzie între două noțiuni: „realitate temporală” și „durată fictivă” (durata fictivă timp). Ce reprezintă acestea și care le este rolul în constituirea ca atare a eului (substanțial) și a lumii (sale)?

## 2. REALITATEA TEMPORALĂ ȘI DURATA FICTIVĂ TIMP

Fiecare durată este timp și are propria sa încărcătură faptică, fiind astfel o monadă, adică o entitate închisă în sine. Dacă ținem seama de mai multe astfel de durate, atunci fiecare are propria sa succesiune de fapte conștiente (sau ca și cum ar fi conștiente: duratele obiecte materiale); ceea ce înseamnă că fiecare are timpul său; sau fiecare este un timp care nu se confundă cu timpul altei durate. Dacă ar fi cu puțință să observăm anumite momente și segmente ale mai multor durate – să le presupunem pe toate cele conștiente – atunci, deși nu ar fi vorba despre același timp, momentele în cauză ar putea fi comparate, ca și cum ar aparține aceleași

durate. I.D. Gherea socotește că atunci când luăm în seamă monadicitatea fiecărei durate, când fiecareia îi corespunde o anumită linie a devenirii sale, fără să le reprezentăm pe toate pe aceeași linie temporală, adică într-o durată comună, avem de-a face cu „realitatea temporală”. Dar dacă admitem această linie temporală comună, în care ne reprezentăm evenimente, momente, segmente aparținând unor durate diferite, avem de-a face nu cu o realitate temporală, ci cu „durata fictivă timp”. Faptul că este vorba despre o durată nu poate fi obiect de îndoială; dar durata în cauză este fictivă; și este astfel, fiindcă ea nu reprezintă decât rezultatul lipsit de orice realitate al unei „motivații” de unitate proprie spiritului nostru: „Cu alte cuvinte: spiritul nostru este mânat de o influență misterioasă să apropie, până la contopire, multiplicitatea duratelor reale într-o durată unică și impersonală, deoarece afirmă în același timp, pe de-o parte, că timpul este receptacolul oricărei succesiuni, pe de altă parte că el este filiform și continuu”<sup>11</sup>. Timpul ca atare (al simțului comun) este unitatea acestor două elemente; contradictorii, socotește I.D. Gherea.

Realitatea temporală este componenta propriu-zis „reală” a timpului, cealaltă componentă fiind „durata fictivă timp” (unde se adună evenimentele sau actele tuturor duratelor constituite de durata imediată). Ceea ce este constituit aici mai întâi este chiar această durată fictivă timp, care va reprezenta un aspect al timpului, așa cum acesta apare simțului comun; apoi este constituit timpul însuși, ca unitate a duratei fictive și a realității temporale. Prin urmare, în măsura în care spiritul nu poate rămâne la dispersia monadologică a duratelor, dar nici nu o poate înlocui cu totul pe aceasta, pentru a rămâne doar la „durata fictivă timp”, el le adună pe acestea într-o unitate constituită, cum se vede, contradictoriu; în ființa timpului se află atât „realitatea temporală” (ca totalitate a duratelor autonome), cât și „durata fictivă timp” (constituită din momente ce aparțin unor durate conștiente diferite). Pentru simțul comun, timpul este ceva paradoxal, fiindcă elementele din care este alcătuit nu pot fi concordante; dar simțul comun nu este o conștiință reflexivă căreia să-i devină evidente propriile contradicții. Oricum, din această contradicție a celor două elemente constituite de o durată imediată rezultă unitatea timpului simțului comun.

Revenind cu o observație asupra comparației dintre fenomenologia husserliană și conștiențialismul lui I.D. Gherea pe tema timpului, putem spune că la Husserl nu se ajunge la o „durată fictivă timp”, ci timpul obiectiv este deja timp real intersubiectiv, care cuprinde constituirile obiectuale, care le ordonează pe toate acestea, fiind, așadar, timp real, nu fictiv. El este de la bun început intersubiectiv, dar într-un sens propriu-zis obiectiv, nu fictiv și, cumva, contradictoriu, ca la I.D. Gherea. Tocmai de aceea, Husserl își pune problema cunoașterii apodictice pe care se poate sprijini orice „știință”, cunoaștere pe care trebuie să o constituie fenomenologia și care trebuie să pună în lumină nu obiecte fictive, ci singurele obiecte care pot fi constituite ca atare, adică prin ego-ul transcendental participant

<sup>11</sup> *Eul și lumea*, p. 34 (ed. 1938, II, 5, p. 55). Pentru reprezentarea „realității temporale” și a „duratei fictive timp”, a se vedea și Fig. 2, p. 31 (ed. 1938, p. 50; de preferat această figură celei din ediția românească).

la intersubiectivitatea transcendentală. Filosoful român, în schimb, nuancează ontologic de la bun început problema cunoașterii, socotind că principala sa întrebare vizează modalitățile – legitime sau nu – în care durata imediată iese din sine, prin „interpretare”, pentru a constitui alte durate, conștiente și non-conștiente. Dar ieșirea din sine a duratei imediate conduce către constituirea unor ficțiuni care trec drept realități împlinite (pentru conștiința comună).

Nu eul pur iese din sine, ci durata imediată, precizează I.D. Gherea. De aici înțelegem că există o diferență semnificativă între cei doi termeni. Eul pur este ceva obscur, susține autorul; oricum, este ceva constituit el însuși contradictoriu. Durata imediată, în schimb, fiind definită ca flux de acte conștiente, reprezintă un datum de care nu avem motive să ne îndoim<sup>12</sup>. De fapt, durata imediată este anterioară eului pur; acesta din urmă este constituit contradictoriu el însuși prin operația de interpretare, iar pentru a întări această idee, putem reveni la conceptul de realitate temporală, amintindu-ne că realitatea temporală strânge la un loc mai multe durate monadice, fiecare având propriul flux de momente. Atunci însă când sunt comparate și puse la un loc momente, evenimente etc. aparținând unor durate diferite, este constituită o „durată fictivă”, pe „linia” căreia pot fi reprezentate aceste momente, precum și succesiunea lor, ca și cum toate ar fi părți în aceeași durată. Eul pur îi apare lui I.D. Gherea, am putea spune, tot ca un fel de „durată fictivă”: el este ceea ce trebuie să păstrăm atunci când propriei „mele” durate i se impune mulțimea de durate conștiente (și, fiecare pentru sine, imediată). Eul pur este constituit ca un fel de „durată fictivă”, care, spre deosebire de durata fictivă temporală, nu adună la un loc momente diferite ale unor durate diferite, ci durate conștiente ca atare; el este, astfel, Unul duratelor conștiente. Dar un Unul care este constituit de durata imediată prin acte conștiente specifice din scenariul operației de interpretare.

Spațiul este constituit prin același scenariu care presupune, originar, constituirea unei durate fictive. Ceea ce numim „metru cub”, spune I.D. Gherea, poate conține, crede simțul comun, „materii” diferite: un lichid, un corp solid, aer etc. Ca și cum același cub s-ar menține, ca un încăpător, care ar fi umplut, pe rând, cu materiile numite. Dar, de fapt, există doar un metru cub de lichid, un metru cub de material solid etc. Eul este asemenea metrului cub care se menține, în ciuda schimbărilor, același; el, în fapt, *este* acelașiul.

### 3. FIINȚA FICTIVĂ ȘI CONSTITUIREA SOCIALITĂȚII

Fiind ulterior duratei imediate, eul pur nu doar că trebuie să fie el însuși constituit, dar trebuie să aibă un „suport”, iar acesta să susțină cu adevărat ceva, anume să aibă un „obiect”. Desigur, cel descris acum este „subiectul”. În absența

<sup>12</sup> *Eul și lumea*, Cap. II, 8; pp. 40–42 (ed. 1938, II, 8, pp. 65–69).

„subiectului” și „obiectului”, susține I.D. Gherea, durata imediată ar avea fel de fel de trăiri, în sine însăși, fără ca vreuna dintre ele să aibă o legătură cu un „subiect” sau un obiect”: de aici impersonalitatea duratei imediate, în primul moment al existenței sale. Ea nu reprezintă, acum, în primul ei moment, decât o „conștiință impersonală”. În lumea simțului comun nu se află însă această conștiință impersonală; altfel spus, durata imediată conștientă este supusă de la bun început „devenirii”, ale cărei momente definitorii sunt reprezentate chiar de actele de interpretare, prin care capătă sens de existență fel de fel de durate exterioare. Dacă durata imediată ar rămâne o conștiință impersonală, atunci nu ar mai fi (constituit) eul, nu ar mai fi, se-nțelege, nici lumea; nu ar mai fi nimic; poate, în afara duratei imediate. Totuși, acestea toate sunt constituirii contradictorii, asemenea celei dintâi dintre ele: eul pur. Nici nu e cu puțință o altă cale a devenirii duratei imediate, de vreme ce conținutul ei este reprezentat de constituirea duratelor exterioare prin interpretare, operație care distruge autonomia duratei imediate și umple lumea cu ficțiuni luate drept realități întocmai. Trebuie să presupunem că această conștiință impersonală *este*; altfel, nu putem explica tot ceea ce ne aparține acum, ca subiecți de simț comun. Mai mult, trebuie să presupunem că am avea de-a face nu doar cu o conștiință impersonală proprie duratei imediate, ci chiar cu o *ființă fictivă* posesoare a conștiinței impersonale și că pe temeiul ei vor fi posibile toate constituirile obiectuale care vor conduce către „ființa socială”, omul în carne și oase, pierdut în lume ca „eu”, „tu”, „el”, „ea” etc.

Conștiința impersonală despre care vorbește autorul reprezintă un fel de paradis logic: nimic nu contrazice nimic și totul se află închis în aceeași unitate de existență. Fără îndoială, această conștiință impersonală, noncontradictorie, conține elemente de felul obiectului, spațiului, timpului etc., dar toate sunt simple fapte de conștiință; toate sunt „pure” (adică „primitive”, cum le numește autorul, neconstituite prin interpretare). Prima desprindere de această armonie logică se produce prin acordarea de existență exterioară unor date conștiente. Mai devreme am descris acest moment, dar din perspectivă formală; e drept, punctând și ideea că există fapte conștiente de diferite grade de complexitate și că extensia ontologică prin operația interpretării se produce chiar la primul nivel de complexitate, anume la acela al senzațiilor.

Ce este „ființa fictivă” și care sunt funcțiile sale în devenirea duratei imediate? „Ființa fictivă” este *subiectul* cunoașterii în primul său moment „istoric”; totuși, nu este *subiectul* duratei imediate, a cărui conștiință impersonală urmează un anumit drum al constituirii eului substanțial și a lumii, fiindcă subiectul nu este constituit încă și, de asemenea, nici obiectul. Acesta din urmă apare tocmai prin operații de interpretare; dar la fel și subiectul. Ceea ce se poate spune sigur, în acest moment, este că ființa fictivă trebuie acceptată, ca origine a tuturor operațiilor de constituire a eului și a lumii, cu toate cele ce le umplu pe acestea, din două motive: a) fiindcă ceea ce trebuie explicat este ființa socială, omul în lume, iar acesta nu are originaritate, ci „se trage” din altceva decât sine (acest altceva fiind tocmai ființa

fictivă); b) durată imediată, singura existență certă, într-o perspectivă „critică”, nu una a simțului comun, apare și ca o conștiință impersonală, fiind vorba aici despre o relație de apartenență, de bilateralitate, care constituie deja o „motivație” a operației de interpretare. În plus, conștiința impersonală reprezintă un flux de acte conștiente autonome, dar originare, dacă luăm în calcul devenirea sa ulterioară și constituirea timpului și spațiului, a obiectului material, a eului și a lumii. *Durată imediată, conștiință impersonală, flux de acte conștiente autonome* (adică nelegate de obiecte exterioare lor): toate acestea formează un singur lucru, dar sub diferite aspecte; unitatea acestor aspecte – toate fiind echivalente (identice) formal – reprezintă *ființa fictivă*.

Dacă facem o comparație între un om oarecare („ființă socială”) și ființa fictivă, atunci constatăm, susține I.D. Gherea, că diferența lor ține doar de prezența actelor interpretative de partea celui dintâi<sup>13</sup>. Ce-i drept, mai cu seamă consecința acestei diferențe este cu totul semnificativă pentru constituirea eului și a lumii: este vorba despre multiplicarea duratelor în cazul ființei sociale (omului oarecare). Așadar, actele interpretative sunt posibile pe temeiul ființei fictive, a faptului originar reprezentat de conștiința impersonală care nu produce acte de interpretare, dar care scoate din sine, în sensul unei deveniri „sociale”, ființa fictivă cu a sa conștiință impersonală (care se personalizează, desigur). Pentru aceasta din urmă, *obiectul material* („primitiv”) nu este decât un fascicol de senzații, iar cel originar între ele este corpul propriu (ființei fictive); *spațiul primitiv* este un „continuu motor” eterogen, heterotop, având drept centru corpul propriu ființei fictive, toate direcțiile care pornesc din acest centru fiind absolute; *timpul primitiv* nu este decât succesiunea actelor conștiinței impersonale<sup>14</sup>. Toate acestea se vor transforma datorită operației de interpretare, prin care conștiința impersonală a ființei fictive leagă de unele dintre propriile sale acte „obiecte” exterioare. De aceea, ființa fictivă își iese din sine și devine „om”, „ființă socială”, „eu” într-o „lume”, „subiect” de „simț comun”.

Ființa fictivă este cea care suportă toate actele operației de interpretare amintite mai sus. Le suportă, în sensul că ele devin „cauze” ale devenirii sale până

<sup>13</sup> „Un om nu se distinge de ființa fictivă decât prin faptul că durată sa conține, în plus, anumite acte interpretative; prin urmare experiența umană cuprinde experiența impersonală ca pe o componentă discernabilă în principiu.” – *Eul și lumea*, p. 93 (ed. 1938, V, 1, p. 150).

<sup>14</sup> „Astfel obiectul primitiv este un sistem de senzații care, în fiecare moment, sunt toate sau în majoritate *posibile și nerealizate*.” – *Eul și lumea*, p. 97 (ed. 1938, V, 4, p. 157); „După ființa fictivă, senzațiile kinestezice slujeau la atragerea către corpul său a obiectelor plăcute sau la îndepărtarea obiectelor neplăcute, iar nu la deplasarea corpului său. (...) Continuul motor primitiv era, de asemenea, o sferă fără suprafață, dar al cărei centru avea un loc determinat: acela ocupat de corpul ființei care-l gândea.” – *Ibidem*, p. 132 (ed. 1938, VI, 12, pp. 211–212); „Astfel realitatea era «perfect continuă» (pentru ființa fictivă – n. C.), nimic nu se întâmpla în afară de datele succesive ale *duratei impersonale*, care este adevăratul «timp primitiv».” – *Ibidem*, 141 (ed. 1938, VII, 1, p. 227); „... pentru ființa fictivă, materia și spațiul nu sunt decât senzații, fizic sau logic posibile.” – *Ibidem*, p. 151 (ed. 1938, VII, 7, p. 241).



la condiția de ființă socială (reală, am putea spune, potrivit gândurilor lui I.D. Gherea). Operația originară în acest sens este separarea duratei proprii de sine, în așa fel încât durata să apară ca un „conținător” care ar putea fi umplut altfel decât s-a întâmplat efectiv. Ceea ce autorul numește „realitate temporală” aici își are originea. Deși își este sieși „subiect” absolut, ființa fictivă își multiplică propria durată, „imaginând” fel de fel de conținuturi diferite de cel real, trăit ca atare. În însăși conștiința impersonală a ființei fictive se constituie, pe baza materialului senzorial propriu, alte durate, care, formal, sunt identice duratei proprii (imediate), dar care în conținut sunt diferite. Desigur, concură la această mișcare în orizontul propriei constituirii a ființei fictive ca ființă socială toate actele conștiinței impersonale, nu doar senzațiile; participă imaginația, memoria la această multiplicare a conținuturilor aceleași durate, ceea ce înseamnă constituirea unei „lumi” a duratelor. Formal, această mișcare a fost descrisă mai sus. Dar există un suport al ei dat de conținuturile conștiinței impersonale.

Avem două tipuri de conținuturi conștiente: *devenirile* și *ideile*. Cele dintâi durează; ele se află în însăși conștiința impersonală a ființei fictive. Știm că durata reprezintă, pentru I.D. Gherea, ceva ce se schimbă, ce devine (de exemplu, o durere, spune autorul). Ideile, în schimb, nu durează, adică nu suportă niciun fel de modificare, fiind, tocmai din acest motiv, în afara oricărei durate – imediată sau mediate – adică în afara timpului. Așadar, devenirile durează, iar ideile nu. Aceste două tipuri de conținuturi ale conștiinței impersonale sunt absolut diferite. Numai că prin actul de interpretare, acestea sunt puse în aceeași unitate. Pentru a le marca diferența, dar, totodată, pentru a le indica originea comună, autorul le numește „existențe”. Ideile sunt existențe imobile, în vreme ce devenirile sunt existențe lipsite de idealitate. Totuși, cele dintâi nu pot fi ceva fără actele conștiinței impersonale. Ele trebuie să se „întrupeze”, cumva, „în gânduri, în senzații, în volițiuni, și numai așa ele deveneau sensibile, cognoscibile”<sup>15</sup>. De fapt, este vorba despre un fel de aplicație constitutivă a unor elemente absolut ideale din conținutul conștiinței la „obiecte” supuse devenirii; despre o constituire dublu determinată, prin idei și deveniri. Neîndoielnic, ideea este identică cu sine; la fel de clar este că devenirea nu poate fi identică sieși în mod direct. Dar poate fi indirect: atunci când un segment al duratei conștiente (imediate) este desprins din fluxul conștient, el va rămâne identic sieși oricând; dar aceasta implică intervenția ideii, fiindcă numai astfel poate fi aplicată relația de identitate unei deveniri (segment din durata imediată, adică din conștiința impersonală). De aici rezultă ceea ce I.D. Gherea numește „ideea unei deveniri”, adică o combinație de elemente absolut opuse – ideile și devenirile – care, după cum se arată lucrurile acum, reprezintă un fapt necesar. Desigur, necesar dacă ne raportăm la ceea ce trebuie să înțelegem pe tema eului și lumii: modalitatea de constituire a acestora, fiecare în el însuși, dar și în relația lor.

<sup>15</sup> *Eul și lumea*, p. 156 (ed. 1938, VII, 9, p. 250).

Nivelul de constituire a „realității” la care s-a ajuns până acum nu a scos încă ființa fictivă din ea însăși. Dar momentul în care aceasta sesizează prezența altor corpuri „vii”, adică a unor durate care pot cuprinde aceleași componente ca ale sale, reprezintă deja momentul de cotitură în constituirea eului și a lumii. Tocmai în acest chip se constituie *realitatea temporală*; alcătuită, cum știm deja, din durata imediată și din celelalte durate conștiente. Realitatea temporală este, susține autorul, „prima realitate”. Ea ține la început, cum e firesc, de experiența conștiinței impersonale; dar, odată autonomizate duratele exterioare conștiente și confirmate în exterioritatea lor prin experiența duratei imediate, realitatea temporală îi oferă ființei fictive prima sa lume. În această lume, a realității temporale, durata imediată este eul pur însuși.

Acesta din urmă nu reprezintă, cum știm, un fapt originar; el este constituit de conștiința impersonală a ființei fictive și are sens numai dacă aceasta din urmă se „socializează”, într-o anumită măsură, prin acordarea de autonomie duratelor conștiente exterioare, prin constituirea „lumii”. Dacă eul nu este un fapt originar, atunci el se spune regulilor oricărei constituiri pe temeiul ființei fictive, mai cu seamă celei fundamentale: constituirea este, în fapt, combinare a ideilor cu devenirile în conștiința impersonală. Eul pur, așadar, este rezultatul combinării „ideii” de durată goală cu „devenirea” flux conștient. Dar există un anumit dezechilibru al acestor două elemente în unitatea eului pur: „devenirea este relativ slabă”<sup>16</sup>.

Unitatea astfel alcătuită poate ține în echilibru cele două componente, caz în care avem de-a face cu *substanțele perfecte*, ori le poate ține în dezechilibru: dacă predomină ideea, atunci unitatea constituită este o *entitate*; spațiul se află, susține I.D. Gherea, în această situație: „spațiul, de exemplu, este un fel de substanță în care predomină componenta ideală”<sup>17</sup>. Totuși, termenul de „substanță” va numi orice unitate constituită din aceste două tipuri de „existențe” absolut diferite, ideile și devenirile. Substanțele sunt elementele lumii; eul însuși se află în lume, fiind o substanță; dar în lume, eul suportă devenirea, așa încât, din eu pur devine „eu substanțial”. În această privință, la I.D. Gherea aflăm o întreagă fenomenologie a constituirii materiei și obiectului material (neprimitive) cu anumite însușiri ale lor, cum sunt forța și mișcarea, apoi a spațiului și timpului (neprimitive) etc., dar refacerea acesteia nu este scop pentru studiul de față. În orice caz, toate aceste constituirii (contradictorii, fiind unități alcătuite din idei și deveniri) au un caracter „social”, dat fiind faptul că ele capătă valabilitate pe temeiul realității temporale (mulțimea duratelor conștiente) ca lume originară. Suportând toate aceste modificări – pornite exclusiv din sine – ființa fictivă devine *ființă socială*. Acestea nu-i va lipsi nimic din ceea ce are ființa fictivă. Conștiința personalizată a ființei sociale nu mai separă însă absolut între idei și deveniri, propriile sale conținuturi, ci le unește, constituind astfel lumea și re-constituindu-se pe sine. Din perspectiva

<sup>16</sup> *Eul și lumea*, p. 241 (ed. 1938, X, 14, p. 384).

<sup>17</sup> *Eul și lumea*, p. 167 (ed. 1938, VIII, 5, pp. 267–268).

teoriei cunoașterii, s-ar putea spune că noțiunile simțului comun – conștiința proprie ființei sociale – sunt contradictorii. Dar ele au pretenția că exprimă însăși „realitatea”; desigur, conștiința simț comun nu-și observă ea însăși propriile contradicții. Există însă și o conștiință critică, interesată tocmai de aceste contradicții, de natura și originea lor, de funcțiile pe care le au în cunoaștere etc. Tocmai o asemenea conștiință poate observa și descrie evoluția ființei fictive către ființa socială<sup>18</sup>.

## ÎNCHEIERE

Conștiința critică pe care tocmai am invocat-o se diferențiază de conștiința simț comun nu doar prin sesizarea contradicțiilor acesteia din urmă, ci mai cu seamă prin încercarea sa de a descoperi originarul eului și al lumii. Se manifestă aici, în această atitudine, susține I.D. Gherea, un fel de nostalgie a paradisului logic pierdut, a conștiinței impersonale proprii ființei fictive, unde nu era cu putință constituirea unor unități din elemente opuse absolut, ideile și devenirile. Dar până să ajungă la operații corespunzătoare atitudinii sale critice, această conștiință sesizează un analogon al duratei conștiinței imediate impersonale: *timpul*<sup>19</sup>. Acesta, așa cum a mai fost precizat, are o natură contradictorie, fiindcă este constituit prin proiectarea tuturor duratelor într-o durată unică. Timpul păstrează în sine contradicție, în sensul că el reprezintă totodată atât realitatea temporală (ca mulțime a duratelor conștiinței), cât și această durată unică, în fapt, o durată fictivă. Ceea ce mă interesează acum, la final, este tocmai analogia dintre această durată fictivă, din structura timpului, și durata conștiinței imediate impersonale.

Durata fictivă timp care adună toate evenimentele cuprinse în duratele conștiinței – constituită ca atare prin operația de interpretare – nu reprezintă timpul ca atare, fie acesta al simțului comun. Ea reprezintă doar o parte: cealaltă este însăși realitatea temporală (ca mulțime a duratelor conștiinței). Impersonalitatea sa este evidentă, de vreme ce ea adună evenimente care nu-i sunt proprii, nu o umplu în sens original, ci aparțin duratelor conștiinței „reale”. Dar durata în cauză, deși impersonală asemenea duratei ființei fictive, este fictivă ca atare, în deosebire de aceasta din urmă, singura de drept „reală”. Raportându-ne din nou la fenomenologia husserliană, putem spune că I.D. Gherea „descrie”, prin conceptele sale de ființă

---

<sup>18</sup> „Evoluția în curbă închisă (sau mai degrabă în spirală) pe care o suferă conștiința își găsește echivalentul în evoluția societății. «La început» individul nu se cunoaște ca atare, ca *eu*, deoarece el nu cunoaște pe «ceilalți»; până la urmă, el nu se va mai cunoaște pe sine ca distinct deoarece, fără îndoială, el se va fi topit în organismul social, precum o celulă renunță la individualitatea și la conștiința ei în folosul organismului viu.” – *Eul și lumea*, p. 245 (ed. 1938, XI, 2, p. 391).

<sup>19</sup> „La începutul evoluției pe care noi am urmărit-o, totul se petrece într-o durată unică și impersonală trăită de conștiința ființei fictive; la sfârșit, totul se află, de asemenea, într-o durată unică și impersonală, care este timpul simțului comun. S-ar zice că o nostalgie inconștientă ne atrage spre paradisul rațional pierdut.” – *Eul și lumea*, p. 245 (ed. 1938, XI, 2, p. 390).

fictivă, durată imediată, conștiință impersonală, idei, deveniri etc., situația conștiinței din momentul în care aceasta a hotărât să-și aplice *epoché*. Este de acceptat, în această clipă, realitatea a ceea ce tocmai este părăsit și iminența schimbării. Spre deosebire de Husserl, care dovedește că „lumea” ca atare se constituie de aici încolo în mod intențional, nefiind altă cale pentru constituirile obiectuale în absența cărora nu putem spune că ar „exista” ceva, autorul nostru susține că singura realitate este aceea a ființei fictive și a conștiinței sale impersonale ca durată imediată; ceea ce ar corespunde timpului intern al fluxului actelor de conștiință din fenomenologia husserliană; doar că există, precizează el, mai multe durate conștiente imediate. Ceea ce se petrece apoi, potrivit „filosofiei simțului comun” a lui I.D. Gherea, nu reprezintă decât constituire ilegitimă a eului și a lumii sale. Paradoxal, autorul nostru se păstrează el însuși, prin acest discurs, în orizontul celor mai adânci contradicții. Deși numește originarul ca atare „ființă fictivă”, ceea ce legitim poate exista este, se-nțelege, doar ființa fictivă și conștiința sa impersonală în unitatea duratei imediate. Deși numește „realitate” tocmai ceea ce este constituit contradictoriu prin operația de interpretare, anume materia, lucrul material cu toate calitățile sale, apoi spațiul, timpul, eul substanțial și lumea sa etc., acestea reprezintă veritabile ficțiuni; căci „Realitatea este, după părerea noastră, un fascicol de durate conștiente ... (...) Toate manifestările «corpurilor vii» nu încetează să ateste că fiecăruia îi este atașată o durată conștientă. Dimpotrivă, duratele inconștiente pe care le acordăm obiectelor materiale nu sunt decât ficțiuni necesare”<sup>20</sup>.

I.D. Gherea nu susține în mod consecvent, la nivelul discursului, ceea ce tocmai am afirmat, dar, cu toate acestea, ideea în cauză reprezintă sensul ultim al filosofiei sale din *Eul și lumea*. Și cu toate că el nu vorbește în termeni fenomenologici despre constituirea ca atare a eului și a lumii, ci mai degrabă în termenii teoriei cunoașterii despre noțiunile corespunzătoare în conștiința simț comun, demersul său are un sens fenomenologic și, în consecință, ontologic evident. Iată și un scurt fragment care poate ilustra afirmația aceasta: „Ideile și devenirile, materialele din care este construită toată «lumea reală», nu se prezintă ca distincte, ci ca topite într-un amalgam cu aparență de simplitate”<sup>21</sup>. Totuși, ceea ce are cea mai clară semnificație fenomenologică, în tot acest scenariu al conștiențialismului, este descrierea momentului în care conștiința impersonală a ființei fictive, închisă în durată imediată, își aplică *epoché*. Tocmai pe temeiul acestei operații capătă „realitatea” cea mai împlinită în ființa sa: ființa fictivă, pe de o parte, realitatea temporală, pe de alta. Cea dintâi, ca temei originar al eului și al lumii; cea de-a doua, ca singura constituire legitimă prin raportare la temeiul originar. Sensurile directe ale termenilor folosiți de autor, mai cu seamă acela de

<sup>20</sup> *Eul și lumea*, p. 269 (ed. 1938, XII, 3, p. 428). De asemenea: „Spuneam că singura realitate care ne este accesibilă este un ansamblu de durate conștiente, autonome, monadice.” – *Ibidem*, p. 283 (ed. 1938, XII, 11, p. 450).

<sup>21</sup> *Eul și lumea*, p. 249 (ed. 1938, XI, 6, p. 397).

„ființă fictivă”, nu trebuie să ne arate decât „locul” din care el gândește scenariul fenomenologic: nu dinspre ego-ul transcendent (conștiință transcendentă, la Husserl), ci dinspre lumea constituită pe temeiul său. Și dacă aceasta din urmă este „reală” – fie ea redusă la mulțimea de durate conștiente, adică la „realitatea temporală” – ceea ce o susține nu poate fi „real” în același mod: de aceea este „fictiv”.

Toate constituirile urmează același destin: „socialitatea”. Din clipa în care se schițează „prima lume”, aceea alcătuită din durate conștiente, socialitatea reprezintă orizontul de existență, care se umple continuu cu noi constituiri temporale, cu durate conștiente și cu durate ale obiectelor materiale (inconștiente). Dar ceea ce este la început, anume ființa fictivă cu a sa conștiință impersonală, existând în unitatea unei durate imediate, își păstrează caracterul real ca atare, chiar dacă fel de fel de constituiri ale sale își atrag anumite elemente ale sensului de realitate.

## ABSTRACTS

### I. THE UNDERSTANDING OF TIME AND SPACE

#### **Petre Botezatu: Complementarity and heterogeneity between space and time**

Teodor Dima

Petre Botezatu considered that to acknowledge the existence of space–time notions is fundamental in order to establish the theoretical and experimental differences between macrophysics and microphysics. Also, he understood that, unlike the classical physical theories for which the space–time location was a criterion of the reality under study, quantum theory leads to the conclusion that the state of a physical system can not be entirely determined and most of all is not framed by space–time relations. After approximately 40 years, Petre Botezatu considered that the spatialization of time is an idealization process useful for designing new cosmological models, but philosophically it invalidates the specificity of time. Therefore, the Romanian philosopher argued that time has different characteristics as compared to space.

**Key-words:** causality, space, time, classical physics, quantum physics, ontological causality, perceptual causality, space science, time science.

#### **Time and temporality in Cioran’s early writings**

Marin Diaconu

The attempt of identifying in Cioran’s writings a real theoretical substance for his idea of time is a fruitless endeavour. A philosophically articulated concept of time is entirely missing from his work. Nevertheless, a certain existential notion of time and temporality can be derived from his writings, but not as a phenomenalization of time in terms of past, present and future.

**Key-words:** Emil Cioran, time, temporality, history, eternity, being, non-being, Romanian culture.

#### ***Philosophia perennis versus ingenium perenne. Historicity of the Romanian philosophy***

Constantin Aslam

The present study aims to illustrate the way in which the binomial *philosophia perennis versus ingenium perenne* thematizes the history of European philosophy. The pattern of this thematization will be pursued in the Romanian inter-war thinking by pointing out the meta-philosophical circumstances of the „*scientific philosophy*” versus „*literary philosophy*” controversy.

**Key-words:** time and historicity, Romanian philosophy, Romanian culture, *philosophia perennis* versus *ingenium perenne*.

### Time and eternity in Cantemir's *Sacrosanctae scientiae indepugibilis imago*

Dragoş Popescu

The present study examines Dimitrie Cantemir's conception of time, conceived around 1700 in Constantinople and published in his *Sacrosanctae scientiae indepugibilis imago*.

In the mentioned writing, the Moldavian prince developed an alternative to the neo-Aristotelian physics of his age which was being promoted by the representatives of post-Byzantine culture in Constantinople and the sources of which were Teophilus Korydalleus' commentaries to Aristotle's works. Cantemir strongly discouraged the attempts of introducing that understanding of physics in the Eastern Orthodox thinking. In shaping his own "theologo-physics", he aimed to keep unaltered the Eastern Orthodox belief which he thought threatened by the pagan philosophy illegally integrated into the Scholastic thinking. In order to reach his goal, Cantemir didn't hesitate to resort to the terminological resources of Van Helmont's theosophy, hostile to Scholasticism as well.

In this framework, Cantemir offers an original point of view according to which time is defined as *ens* (singular universality and universal singularity) and is distinct from duration, the latter being a measurable conventional interval of natural development.

**Key-words:** time, eternity, *ens*, singularity, universality.

### The world of reality subjects: On Constantin Noica's interpretation of Mihai Drăgănescu's *Ortophysics*

Ionuţ Isac

"The world of reality subjects..." analyzes the text of the memorandum drafted by Constantin Noica in the year 1984 on the manuscript of the paper the *Ortophysics*, written by Mihai Drăgănescu. The study focuses on discussing the *structuring manner of the nucleus (set) of probable and plausible reasons* of Noica, in the light of which the paper of Acad. Drăgănescu constituted *an exception* for the Romanian culture, which is expressed via several questions, such as: Why did the thinker of Păltiniş advanced the notion of the „world of reality subjects” in the interpretation of the contributions of the *Ortophysics*? What would have been the reason for this paper to „shake” the inertia from the (national) world of culture? Moreover, what could one understand by „the astonishment and the amazement of the non-informed thinkers of the 21<sup>st</sup> century” as a result of this paper? The impartial observer may notice that Noica's interpretation remained singular in the history of the reception of the *Ortophysics* in the Romanian culture, thus determining, over time, both enthusiasm and, now and then, irony or simply ignoring. In the end of the study, we shall approach two significant aspects, meaning: the actual significance of Noica's memorandum for the cultural world of the Romanian „transition”; the trans-temporal reply of acad. Mihai Drăgănescu to Constantin Noica's reactions towards the *Ortophysics* and the other structural-phenomenological philosophical works, per general.

**Key-words:** Mihai Drăgănescu's *Ortophysics*, Constantin Noica's memorandum on *Ortophysics*, „world of reality subjects”, Romanian culture.

### Constantin Noica on Being and its time

Claudiu Baciu

The metaphysical tradition conceived the entire existence as comprised by a single time and grounded on a homogeneous (and opaque, we might say) Being. However, in Noica's view, since there are no such things as universally necessary structures, each formal articulation of an existential sphere has its own growth and rhythm. As time was regarded, from Aristotle onward, as "measure of movement", the concrete and distinct "measure" of each configuration materializes, in Noica's view, in a concrete time, i.e. in *temporality*. Having different internal ontic mechanisms, the spheres of Being develop their specific structures in a heterogeneous way, giving birth to a heterogeneous time. They are not placed in a universal single time which is given once and for all; instead, each of them has its own time, showing thus a certain organic feature.

**Key-words:** Constantin Noica, time, ontology, being, becoming.

### Cioran between *falling in time* and *falling in temporality*

Ion Dur

Cioran never developed a systemic or systematic view of time. Almost always identifying the existence of time with the physical living of it, Cioran actually underestimated the philosophical concern for time and put it on behalf of "snobbery of irremediable". Conceptually speaking, time appears to him as having no philosophical consistency. In other words, it is a fake coin at the metaphysical level.

**Key-words:** Cioran, time, history, falling in time, authenticity, lucidity.

### Noica on the types of temporality

Ștefan-Dominic Georgescu

The paper deals with the main aspects or modes of time and temporality in two of Noica's philosophical works. The main intention is to establish the role of the concept of time within Romanian way of thinking, as Noica sees it, on the one hand and, on the other hand, to underline the connections and differences between time as an ontological concept and time as an existential feature of Romanian people.

**Key-words:** time, temporality, ontology, becoming, being.

### Being, historicity and hegemony in *Schimbarea la față a României*

Horia Pătrașcu

The article discusses the economic and political actions suggested by Emil Cioran in *The Transfiguration of Romania*, which were seen as necessary in the so-called process of Romania's transfiguration. The transfiguration of Romania means its entering history, therefore time, and its bringing forth to life – given the fact that life is time. Thus transfiguration is Romania's founding process by activating its historicity. From this perspective, the "measures" suggested by Cioran – from Westernization to Nazism – judged at opposite ends by some of Cioran's interpreters, acquire a



totally new meaning, unveiling their sheer unity. If we accept that being and time are placed in an inextricable relationship, the Cioranian endeavour gets enriched with still a larger signification: the bringing forth of Romania into temporality means its bringing into the horizon of being. The concept of transfiguration is related here, as well as in Cioran's other works, to the concept of agony or of the "agonic method". Transfiguration is achieved only by means of agony, by exalting the tragic inherent to conscious life; in the present situation, by pushing to paroxysm the Romanians' discontent as to their condition: their belonging to a small culture. At its peak, such dissatisfaction meets the missionary goal of Romania and its claim to hegemony in the Balkans.

**Key-words:** history, life, being, transfiguration, hegemony, agony.

### **Time and temporality in Mihai Şora's thought**

Victor Eugen Gelan

The present contribution has the purpose of evidencing both the originality of Şora's understanding of time (and its importance for the question of authenticity, empathy and intersubjectivity), and the possibility of a dialogue with Husserl's understanding of the consciousness of internal time. One of the most important aspects of my paper is the endeavour to bring to light the underlying structure of temporality at work in Mihai Şora's philosophy. The two forms of temporality present in Şora's thought – the temporality "of the Moment" and that "of the instances of countable time" – open up the possibility of a phenomenological understanding of time. Some specific terms which Şora uses to describe the two forms of temporality – like the "vertical plunge", "openness", "disclosure", "the gift of Encounter", "the horizontal walk", etc. – seem, at least at first, to belong to a poetic language, full of metaphors, a language which doesn't seem to have much in common with the rigors of a philosophical language, but they nevertheless reveal some fundamental characteristics of the two forms of temporality. The possibility of understanding and interpreting these forms of temporality as structures belonging to the consciousness of time, in a broad sense (which correspond to the fabric of the real world, according to Şora's ontological model), is another interesting question which will be debated in the present study.

**Key-words:** time, ontological model, Mihai Şora, Phenomenology, consciousness of time, the temporality of *the Moment*, intersubjectivity, "the gift of Encounter", dialogical philosophy, empathy, *relation*, authenticity.

### **The experience of spatiality in Alexandru Dragomir's writings**

Andrei Simionescu-Panait

My aim is to single out the perspective that Alexandru Dragomir employs, concerning the topic colloquially known as spatiality, first by tying him to Heidegger, and afterwards, to Husserl. His writings are spontaneous, discontinuous in character, in which case I will proceed by the way of deconstruction. I shall focus on stressing the boundaries between Dragomir's concepts and the main notions of both Husserl's and Heidegger's phenomenology. Concerning the two German thinkers, I shall approach sections §22 through §24 from *Being and Time* (discussing the spatiality of the *Dasein*), chapter three from the *Ideas Pertaining to Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy – volume II* (the lived body as him own centre) and section §3 from *Ideas – volume III* (the possibilities of somatology).

**Key-words:** Alexandru Dragomir, spatiality, Heidegger, Husserl, phenomenology.

### Time and history at A.D. Xenopol and Vasile Pârvan

Mihai Popa

The current study puts forward a problem that the historians and philosophers permanently took into account: the connections between time and historical becoming. The joint element of the historical theories analyzed – that of the series of development (A.D. Xenopol) and that of the historical rhythm (V. Pârvan) – is the *temporal rhythm* (chronotropy), a concept that developed especially in the biological sciences (medicine), being known also in the modern physics (microphysics). There is a connection between causality, succession, series of development, time and historical becoming, which is explained in the field of the historical ontology. The ratio between the rhythms of the historical becoming and Xenopol's series can be described, in our opinion, by the concept of historical chronotropy.

**Key-words:** causality, succession, historical series, historical rhythm, chronotropy

### The “quick” instant and the gift of music: A phenomenological approach

Ioan Drăgoi

Starting with Mihai Şora's *Clipa și timpul* [Instant and time], my paper will be interested in searching the boundaries of the existential concepts *instant* and *being* (to be). In my opinion, these represent two fundamental words which have followed the development of philosopher's thought starting with his first book, *Du dialogue intérieur* [On Inner Dialogue]. The first part of my paper will consist in a hermeneutical reconstruction of the above relation under three main aspects: 1) the instant as horizon of possibility, 2) the instant as the bearer of human values, 3) the donation of the instant, especially Şora's interpretation of the music phenomenon. Following the course of the mentioned book, my second section will focus on the precarious condition of human being (one of the author's favourite themes since his youth) and I will try to illustrate, from the perspective of the verb to be, the forms of its manifestation. Are the consequences of this precarious condition a danger for the fulfilment of human's vocation? What kind of danger and in what kind of terms are we allowed to speak about M. Şora's idea of salvation? These are questions to deal with in the last section of my paper.

**Key-words:** instant, to be, universal possibility of being, transcendental values, precarious condition of mankind, salvation.

### Faith and place: A phenomenological reconstruction of Mircea Vulcănescu's idea of destiny

Cornel-Florin Moraru

The purpose of this essay is to offer a reconstruction of Mircea Vulcănescu's concepts of *fate* and *place* on the basis of his thoughts found in *Dimensiunea românească a existenței* [The Romanian Dimension of Existence]. In this way, we try to bring the problem of fate in the context of today's philosophy and to sketch a possible answer to it. Therefore, we have to study the way the concepts of *faith* (Rom. “soartă”) and *place* (Rom. “rost”) relate, in Mircea Vulcănescu's works, with the concepts of *world* (Rom. “lume”) and *high time* (Rom. “vreme”), on one hand, and *individual* (Rom. “ins”) and *figure* (Rom. “chip”), on the other. In this way, we will gain as a result some reference points for the construction of the Romanian ontological system sketched by Mircea Vulcănescu.

**Key-words:** fate, place, ontology, Mircea Vulcănescu.

### **Farious and nefarious places within Romanian traditional mentality**

Delia-Anamaria Răchișan

Within Romanian traditional mentality, there isn't either space, nor infinite, but only good/bad/hidden place and the limit of the world as a known place. The antonymic pairs: inside–outside, indoors–outdoors, here–there, here–beyond, closing–disclosure/protection–imbalance, up–down, order–disorder (chaos) are a sign of farious and nefarious places, which are placed under the reign of the sacred and the profane concepts. The good place (the house, the yard, the fireplace/the hearth), the evil place (the one touched by Iele, a crime's scene, the cursed place, a suicide's place, etc.), the hidden place (the church, the garden, the tomb) reveal traditional individual's mentality and way of thinking, his life's creed, his capacity of confronting the past and the present, in order to lead them to the future. We also must keep in mind that there are also ambiguous places which are perceived either as sacred or as profane (the border, the crossroad, the mill). Magical-ritual practices, crosses, fountains from crossroads are meant to re-establish protection (a defensive function) and to bring back a state of equilibrium. The traditional society's man, who often appeals to empirical knowledge and focuses on the native ethos, tries to face the permanent and continuous change of the habits and the relaxed border between tradition and innovation and he will carefully observe the ancient heritage of his ancestors.

**Key-words:** centre of the world, centre, farious place, nefarious place, sacred, profane.

### **Space and time within Romanian fantastic folktale**

Oana Chelaru

Into the folktale, space and time get special significances, because they transpose into words an ideal projection, that of the anonymous creators, who imagine the folktale as they would like the world to be. From this perspective, "Space and time within Romanian fantastic folktale" applies to folktales the theoretical ideas previously identified and it highlights some of the specific features that order the narrative construction. The space aspects, for instance, can be detailed into: real spaces, possible spaces, but which are far from the reality due to their specific nature, and spaces of the impossible. Time, on the other side, can be differentiated in segments of text which establish the time of the saying and that of the action, both of them seen in a chronological order and into micro-segments of text which are dominated by the reversing and the inversion of the usual chronology.

**Key-words:** space, time, unusual birth, initiatory, medial and final formulas.

### **Space and time as levels of the real**

Remus Breazu

The goal of this paper is to achieve an understanding of space and time as they are presented in Constantin Noica's book *Twenty-Seven Levels of the Real*. Although Noica is apparently operating in a formal way, the construction being guided by three classical tables of categories, he manages to do an ontological and dynamic interpretation of the latter. Noica proceeds in a thematic dialectical way, space and time being two of the levels through which the real is determined. Space and time are changing themselves through different stages (spatial centre, spatial field, spatial horizon, space, respectively kairotic time, time of growth and fulfilment, time of limited existence, high time [*vreme*], cosmic time). So understood, space and time are "melted" into another step of the real, namely

modality. I will try to explain these terms, the mechanism of this dynamic and the relationship between the classical categories and the two levels of the real.

**Key-words:** space, time, categories, levels of the real, becoming.

### **Reassessment of the concept of time in Nae Ionescu's metaphysics**

Alexandru Gabriel Buican

In this article, I aim to grasp the manner in which Nae Ionescu's concept of time is reconstructed. I will focus on the deconstruction proposed by the author in *History of Logic* and on the manner in which the concept of time becomes operational in what Nae Ionescu himself called the man–world metaphysical structural unity. The question addressed is the possibility of thinking time as *topos*, as a place for events, and the way in which such an understanding changes the relation between time and phenomenon.

**Key-words:** Nae Ionescu, time as *topos*, man–world metaphysical structural unity, static time, dynamic time.

### **Petre Botezatu: Natural spatial-temporal logic**

Elena Calistru

Petre Botezatu built an operative natural logic in which he theorized on the logical operations which take place in the real endeavours of the thinking process. Within this construction, he also developed a spatial-temporal logic, starting from the idea that the multitude of phenomena is partly and irreflexive ordered, and from the idea that the operation of transitivity is performed between different proprieties of space and time, fact which allows the development of some deductive inferences. Although there are spatial relations between phenomena, such as *to the right*, *to the left*, *in front of*, *behind*, and temporal relations: *before*, *simultaneously*, Petre Botezatu used only one transitive relation: *sequencing*, which characterizes both time and space. He described a system of spatial-temporal deductive inferences, system which consists of four inferential tables, each having four logical figures.

**Key-words:** spatial-temporal operational logic, spatial relations, temporal relations, inferential tables.

### **Temporal reality and fictive being at I.D. Gherea**

Viorel Cernica

The author illustrates Gherea's phenomenological method by comparing some of his concepts with certain elements of Husserl's constitutive phenomenology. The applied phenomenology of Gherea reveals the contradictions of common sense, which are determined by passing from the "fictive being", a kind of impersonal genuine consciousness, to the social being, i.e. the man in the "life-world"; this passing entails the personalization of fictive being's consciousness and, at the same time, the transformation of temporal reality (actual time of an actual consciousness) into the conventional time of experience.

**Key-words:** temporal reality, time, fictive being, ego, sociality.

## II. SPIRU HARET CENTENARY (1851–1912)

### The philosophy of education at Spiru Haret

Alexandru Surdu

Spiru Haret applied an entirely new philosophy of education with excellent results. His philosophy of education is none other than the *pedagogy*, which one should clearly distinguish from education. Education is the institution of school at all levels, while pedagogy is the theory of education.

**Key-words:** Spiru Haret, philosophy of education, pedagogy, Romanian formal education.

### III. RESTITUTIO

#### Ioan Petru Culianu, Mircea Eliade and *felix culpa*

Liviu Bordaș

The article discusses Culianu's attitude towards the accusations of philo-fascism and anti-Semitism brought to Eliade since the 1970s, and especially after his death (1986). Among the burdens which he assumed as part of the inheritance from the master was that of clarifying his interwar political involvement and of showing the lack of foundation for the faults of which he was being accused. Besides the texts published by Culianu on this topic which have already been discussed, we have introduced several new elements: 1. his correspondence with an American pupil of Eliade and the best of his biographers, Mac Linscott Ricketts (published in the Appendix 1 to the article); 2. his direct and indirect relationship with another Romanian disciple of Eliade, Adriana Berger, on the basis of her correspondence with their common master (published by us elsewhere) and with M. L. Ricketts (to be published soon); 3. Culianu's lesser known and even less discussed writings about the *felix culpa* of Eliade (one of them published in the Appendix 2 to the article). Contrary to what some authors have argued about the attitude of "the last" Culianu toward his *maestru*, these sources show him preoccupied with defending Eliade from false accusations of the detractors, just as in his earlier articles. He rejected the allegation that Eliade became a member of the Iron Guard and argued that his sympathy for the Legion (considered a movement of spiritual and moral reform) was the result of a political naïveté without consequences. He also denied the existence of any philo-fascism and anti-Semitism in his political and scholarly options, during those years or in the following ones. Nevertheless, despite this clear evidence, we consider that the question of Culianu's attitude toward the *felix culpa* of Eliade remains still open. Only the publication of the whole of Culianu's manuscripts, of his journal, and his correspondence, will enable us to reach safe conclusions on this subject. Until then, it should be hoped that the discussions will take into account not only all the data of the problem, but also all its indeterminates – a thing which, regrettably, has been seen rather rarely in the two decades elapsed since Culianu's death.

**Key-words:** Mircea Eliade, Ioan Petru Culianu, Mac Linscott Ricketts, Adriana Berger, Vittorio Lanternari, the Iron Guard, Fascism, anti-Semitism.



## CONTENTS

### I. THE UNDERSTANDING OF TIME AND SPACAE

<b>Teodor Dima</b> , Petre Botezatu: Complementarity and heterogeneity between space and time .....	9
<b>Marin Diaconu</b> , Time and temporality in Cioran's early writings.....	17
<b>Constantin Aslam</b> , <i>Philosophia perennis</i> versus <i>ingenium perenne</i> . Historicity of the Romanian philosophy.....	25
<b>Dragoş Popescu</b> , Time and eternity in Cantemir's <i>Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago</i> .....	41
<b>Ionuţ Isac</b> , The world of reality subjects: On Constantin Noica's interpretation of Mihai Drăgănescu's <i>Ortophysics</i> .....	57
<b>Claudiu Baci</b> , Constantin Noica on Being and its time .....	74
<b>Ion Dur</b> , Cioran between <i>falling in time</i> and <i>falling in temporality</i> .....	86
<b>Ştefan-Dominic Georgescu</b> , Noica on the types of temporality .....	106
<b>Horia Pătraşcu</b> , Being, historicity and hegemony in <i>Schimbarea la faţă a României</i> .....	117
<b>Victor Eugen Gelan</b> , Time and temporality in Mihai Şora's thought .....	129
<b>Andrei Simionescu-Panait</b> , The experience of spatiality in Alexandru Dragomir's writings .....	148
<b>Mihai Popa</b> , Time and history at A.D. Xenopol and Vasile Pârvan .....	164
<b>Ioan Drăgoi</b> , The "quick" instant and the gift of music: A phenomenological approach .....	175
<b>Cornel-Florin Moraru</b> , Faith and place: A phenomenological reconstruction of Mircea Vulcănescu's idea of destiny .....	204
<b>Delia-Anamaria Răchişan</b> , Fariou and nefarious places within Romanian traditional mentality .....	214
<b>Oana Chelaru</b> , Space and time within Romanian fantastic folktale .....	226
<b>Remus Breazu</b> , Space and time as levels of the real .....	246
<b>Alexandru Gabriel Buican</b> , Reassessment of the concept of time in Nae Ionescu's metaphysics .....	255
<b>Elena Calistru</b> , Petre Botezatu: Natural spatial-temporal logic .....	263
<b>Viorel Cernica</b> , Temporal reality and fictive being at I.D. Gherea .....	267
<i>Time and space in Romanian thinking: a few guide marks</i> (a bibliography by <b>Titus Lates</b> ) .....	283



**II. SPIRU HARET CENTENARY (1851–1912)**

<b>Alexandru Surdu</b> , The philosophy of education at Spiru Haret .....	311
---	-----

**III. RESTITUTIO**

<b>Liviu Bordaş</b> , Ioan Petru Culianu, Mircea Eliade and <i>felix culpa</i> .....	319
--	-----

**IV. SEMNAL 2012**

The history of Romanian philosophy in 2012 (a bibliography by <b>Titus Lates</b> ) .....	381
<i>Retraction note</i> .....	383
<i>Abstracts</i> .....	385